



Oppfatninger om det liberale demokratiet blant unge

Notatet er skrevet av Marius Doksheim og Bård Larsen, Civita

Civita har gitt Kantar i oppdrag å gjennomføre en undersøkelse blant unge i alderen 15–20 år, der vi spør om deres oppfatninger av demokrati og flertallsstyre.

Hvilke holdninger den unge befolkningen har, er interessante i lys av at det liberale demokratiets økende utfordringer i mange land, også i Europa.

Det liberale demokratiet er mer enn flertallsstyre. I et liberalt demokrati legges det også begrensninger på flertallets rett til å bestemme. Maktdeling, pluralisme og rettssikkerhet er helt sentrale elementer i det liberale demokratiet.

I land som Polen og Ungarn er det i økende grad slik at makthaverne gjennomfører politikk og institusjonelle endringer for å befeste sin egen makt. De kommer til makten ved å vinne valg og bruker flertallsmakten til å gjennomføre politikk som svekker institusjonene og mindretallets muligheter til å delta fullt ut i demokratiet.

Utviklingen er satt på spissen i Ungarn, der statsminister Viktor Orbán ved flere anledninger har uttalt at han ønsker et «illiberalt demokrati». I USA, under tidligere president Donald Trump, kom det til angrep på det liberale demokratiet. Også i Norge er temaet mye diskutert.

Demokrati betyr folkestyre, og de fleste ser på demokratiet som et system der flertallet bestemmer. Og valg og flertallsstyre er nødvendige og selvfølgelig bestanddeler i et liberalt demokrati.

Men et velfungerende liberalt demokrati er også helt avhengig av at det er begrensninger på hva dette flertallet kan bestemme. I et liberalt demokrati har befolkningen – og spesielt mindretallet – et spesielt vern. Alle individer har rettigheter, som ytringsfrihet, organisasjonsfrihet og religionsfrihet, og det skal være likhet for loven. Dette er rettigheter som intet flertall kan sette til side. I denne undersøkelsen har vi forsøkt å få frem forståelsen av dette aspektet ved et velfungerende demokrati.

Om undersøkelsen

Undersøkelsen er gjennomført av Kantar gjennom web-intervjuer. Det er gjennomført 934 intervjuer i perioden mellom 20. juni og 3. august 2021.

Respondentene er ungdom mellom 15 og 20 år. Dette er en gruppe som det ofte er vanskelig å rekruttere for meningsmålingsbyråene. Her er det brukt en todelt metode, der respondentene er hentet fra Kantars GallupPanel og rekruttert direkte gjennom Facebook. Kjønnfordelingen blant respondentene er litt skjev – 54 prosent er gutter, 46 prosent jenter. Det er små kjønnsforskjeller i svarene på spørsmålene som omtales i dette notatet.

Syn på demokratiet

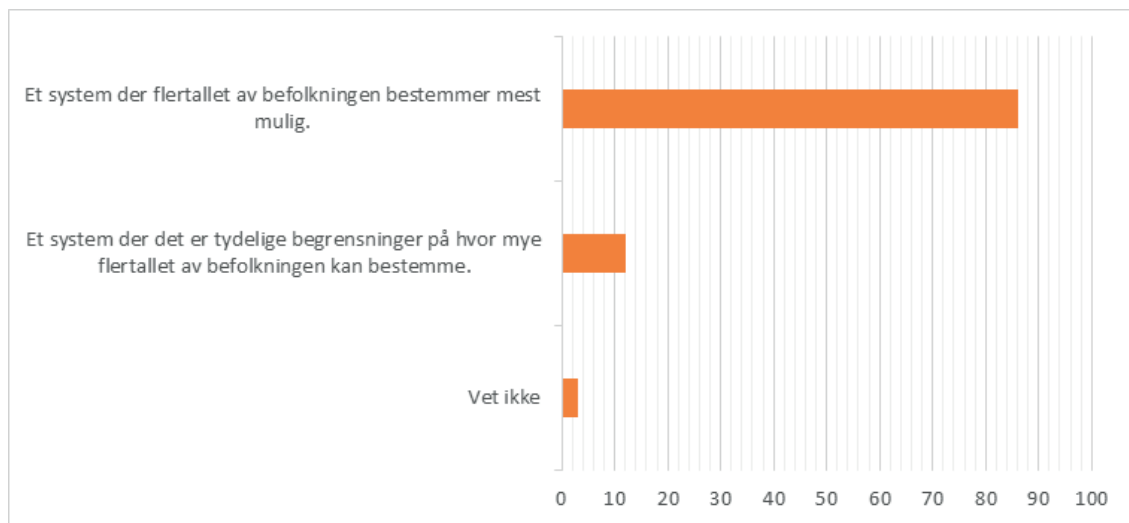
For å undersøke hvordan unge ser på demokratiet, har vi stilt dem tre spørsmål.

1. Hvilket av disse alternativene mener du ville gitt det mest demokratiske styresettet?

Alternativ A: Et system der flertallet av befolkningen bestemmer mest mulig.

Alternativ B: Et system der det er tydelige begrensninger på hvor mye flertallet av befolkningen kan bestemme.

Hele 86 prosent av respondentene svarer at alternativ A er det mest demokratiske. 12 prosent svarer alternativ B, mens tre prosent svarer «vet ikke». Det er altså en meget klar overvekt i andelen som mener at et system med få begrensninger på hva flertallet kan bestemme, er mest demokratisk.



Det er interessant, da det i et liberalt demokrati som det norske er mange og klare begrensninger på hva flertallet kan bestemme. Begrensningene kommer for det første gjennom menneskerettigheter, grunnlovsbestemmelser og lignende. Rettigheter som ytringsfrihet, religionsfrihet og rettsstatsprosedyrer setter klare rammer for hva flertallet kan bestemme. Men også i mer prosaiske spørsmål er det begrenset hva et flertall bestemmer over. For å ta et par banale eksempler: Et demokratisk flertall kan ikke pålegge Joker å ta mindre betalt for melk, eller at alle skal ta vaksine.

Også svarene i neste spørsmål viser samme tendens:

2. Hva mener du er viktigst for å ha et godt demokrati? Velg ett av de følgende alternativer:

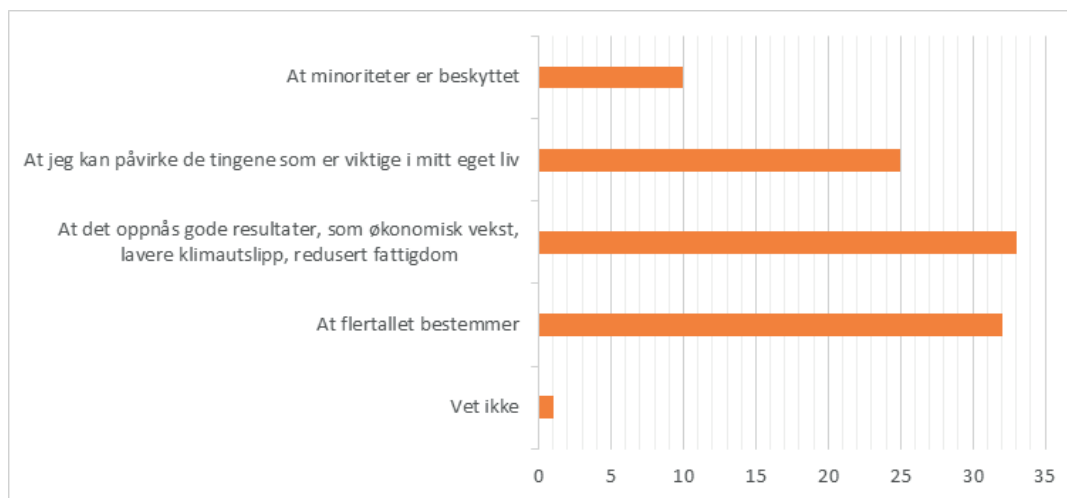
Alternativ A: At flertallet bestemmer

Alternativ B: At minoriteter er beskyttet

Alternativ C: At det oppnås gode resultater, som økonomisk vekst, lavere klimautslipp, redusert fattigdom

Alternativ D: At jeg kan påvirke de tingene som er viktige i mitt eget liv

De fleste velger alternativ A (32 prosent) eller alternativ C (33 prosent). De unge mener altså at et godt demokrati er preget av at flertallet bestemmer, og at det oppnås gode resultater. Få legger vekt på hvordan mindretallet behandles – kun 10 prosent mener at minoritetsbeskyttelse er avgjørende, mens 25 prosent mener det er viktigst at man kan påvirke de tingene som er viktige for en selv.



Det er klart at det ikke er «feil» at det er viktig at flertallet bestemmer i et demokrati. Det er dette alternativet vi regnet med at de fleste ville velge. Det kan likevel danne grunnlag for interessante diskusjoner – for hva om flertallet bestemmer noe som går utover minoriteter, eller klima, eller nasjonal sikkerhet? Mer interessant er det imidlertid at så mange velger alternativ C, at det oppnås gode resultater, som et viktig trekk ved et godt demokrati. Det liberale demokratiet er ingen garanti for gode resultater, og mange har hevdet at for eksempel en kinesisk modell vil kunne gi raskere beslutninger, mer effektiv gjennomføring og så videre. I noen tilfeller vil altså det å legge mindre vekt på begrensningene som ligger i det liberale demokratiet, kunne gi bedre resultater. Om man ikke tar hensyn til mindretallssyn eller rettsstatsprosedyrer, vil man enklere komme frem til effektive løsninger. Poenget med et liberalt demokrati er at det balanserer ulike og motstridende hensyn.

Det er også relativt mange som velger alternativ D, at man kan påvirke de tingene som er viktige i eget liv. Dette er også et interessant funn. Et liberalt demokrati kan sies å være et demokrati der det legges til rette for at hver enkelt selv skal kunne påvirke hvordan vi selv lever våre liv og hvilke mål vi selv velger å forfølge. I noen spørsmål må man underlegges flertallets vilje, men jo mer man kan påvirke selv, jo friere vil man være.

Bare 10 prosent av de unge mener at minoritetsbeskyttelse er det viktigste i et godt demokrati. Igjen kan man fint argumentere for at dette ikke er det viktigste, men det kan også argumenteres for at det er dette som skiller demokratiet i Norge og Ungarn, nemlig hvordan vi forholder oss til ulike mindretall. I begge land er det flertall i valg som avgjør hvem som styrer, og mange av de politiske sakene. I Ungarn har imidlertid myndighetene forsøkt å redusere innflytelsen som opposisjonspartiene, mediene og rettsstatsinstitusjonene har hatt.

3. Hvis valget sto mellom en politiker du er veldig enig med politisk, men som er åpen på at demokratiet av og til må vike for å få gjennomført god politikk, og en politiker du er veldig uenig med, men som er tydelig for demokratiet, hvem av disse to ville du stemt på?

Alternativ A: Jeg ville valgt politikerens jeg er veldig enig med politisk, men som er åpen på at demokratiet av og til må vike for å få gjennomført god politikk.

Alternativ B: Jeg ville valgt politikerens jeg er veldig uenig med, men som var tydelig for demokratiet.

Her velger hele 53 prosent politikerens som er villig til å sette demokratiet til side for å gjennomføre god politikk. Bare 35 prosent er villig til å stemme på en som legger større vekt på å opprettholde demokratiet, enn å få gjennomført sin egen politikk fullt ut. 12 prosent vet ikke hvem av disse de ville valgt.



Kjennetegnet ved et liberalt demokrati er nettopp at man må forholde seg til de demokratiske spillereglene. Selv om man ønsker raske og effektive klimakutt eller rimeligere frukt, må man ta hensyn til blant annet eiendomsrettigheter, høringsprosedyrer, rettstvister, ytringsfrihet og mediekritikk.

Det er etter vår mening overraskende at så mange unge er såpass utydelige i sitt forsvar for det liberale demokratiet. De siste årene har problemene i andre land, med angrep på mediene, mistro til opposisjonspolitikere og tilsidesettelse av dommere fått mye oppmerksomhet. I Norge har det vært nærmest unison enighet om at handlingene til Donald Trump eller Viktor Orbán er kritikkverdige. Likevel ville altså mer enn halvparten av unge mellom 15 og 20 år valgt en politiker de er enige med, men som er åpen på at demokratiet av og til må vike for å få gjennomført politikk, heller enn en trygg demokrat man er uenig med.

Drøfting

Disse spørsmålene er alle utformet for å grave litt dypere og få frem hva ungdommen legger i begrepene. Vi er nokså overbeviste om at de aller fleste respondentene ville svart et ubetinget ja på om de var tilhengere av det liberale demokratiet, eller om de ble spurt om de var fornøyde med måten demokratiet fungerer på i Norge. Derfor er det også interessant å se hva de svarer når man spør på litt andre måter.

Det er ingen fasitsvar her, og metoden og spørsmålene i undersøkelsen er såpass enkle at det er vanskelig å trekke klare konklusjoner fra funnene. Det er likevel verdt å diskutere funnene og hva som kan ligge bak.

Som i de fleste spørreundersøkelser bør man ta noe forbehold om tolkningsramme. Det kan være at kunnskap om liberalt demokrati spiller en rolle hos respondentene. For eksempel kan utsagnet «Et system der flertallet av befolkningen bestemmer mest mulig», bli oppfattet som det vi kan kalle intuitiv demokratiforståelse. Altså at mange først og fremst forbinder demokrati som flertalls-makt. Det er altså ikke gitt at alle respondentene fullt ut forstår betydningen av maktfordelings-prinsippet. Men hvis det forholder seg slik at manglende kunnskap bidrar til svekket demokrati-forståelse er dette et problem i seg selv.

Som vi vet, er demokratiene i den vestlige verden under press. Våre dagers autoritarianisme innebærer ikke nødvendigvis at demokratier ramler sammen med et brak. De forvitrer fordi autoritære politikere politiserer institusjonene og kutter svingene i beslutningsprosesser. Derfor kan det bli urovekkende hvis en del av befolkningen ikke har kunnskap eller forståelse for hvordan demokratier kan bryte sammen uten «tanks i gatene». For eksempel ved å velge politikere som de er enige med, men som ikke er tilhengere av liberalt demokrati.

Civita er en liberal tankesmie som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt kunnskap og oppslutning om liberale verdier, institusjoner og løsninger, og fremme en samfunnsutvikling basert på respekt for individets frihet og personlige ansvar. Civita er uavhengig av politiske partier, interesseorganisasjoner og offentlige myndigheter. Den enkelte publikasjons forfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styre eller bidragsytere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemelding, slik at vi kan rette opp eller justere.

Ta kontakt med forfatterne på bård@civita.no, marius@civita.no eller civita@civita.no.